

Stockholm
2021-12-16

YTTRANDE ÖVER LÄROMEDELSUTREDNINGEN BÖCKERNAS BETYDELSE OCH ELEVERNAS TILLGÅNG TILL KUNSKAP (SOU2021:70)

Läromedelsförfattarna (Sveriges Läromedelsförfattares Förbund) har givits möjlighet att yttra sig över Läromedelsutredningen och anger härmed följande synpunkter.

Läromedelsförfattarna är en medlemsdriven intresseorganisation för författare av läromedel och kurslitteratur i Sverige. Vi har för närvarande närmare 1 800 medlemmar och för deras talan, förbättrar villkor och erbjuder ett starkt författarkollektiv. Vår vision är ett kunskapsorienterat samhälle där läromedel av hög kvalitet för alla är en självklarhet. I detta remissvar formulerar vi de huvudspår som präglar våra intressen och synpunkter på utredningens förslag.

SAMMANFATTNING

Vi ställer oss i huvudsak bakom utredningens ställningstaganden och menar att dess olika förslag sammantaget bildar en väl avvägd helhet, där en tydlig definition av läromedel, stärkta rättigheter till läromedel, stöd av lärares möjligheter till val, närvaro i skolmyndighet av lärare, läromedelsförfattare och läromedelsförlag genom en nämnd, offentlig statistik över läromedel samt tydligare myndighetsuppdrag, tillsammans kan leda till en bättre och kanske framförallt mer likvärdig tillgång till läromedel.

Förslagen utredningen presenterar är väl avvägda. De undersökningar vi har gjort bland rektorer, lärare, elever, vårdnadshavare och lokalpolitiker verifierar utredningens resultat och ger stöd för de åtgärder som föreslås. Förslagen i utredningen kan, om de kombineras med tydliga mål i de kvalitetsdialoger som skolmyndigheterna ska genomföra med huvudmän, göra tillgången till läromedel bättre och mer jämlik.

Vi ser också att utredningens förslag kan skapa förutsättningar för en mer medveten statlig nationell strategi vad gäller läromedel. Det kan i sin tur skapa förutsättningar för att alla får tillgång till läromedel av god kvalitet, så även på exempelvis nationella minoritetsspråk. Detta gäller också tillgången till digitala såväl som analoga läromedel. Lärare måste ges förutsättningar att välja läromedel i varierande medium och tekniker, beroende på undervisningens syfte och elevernas behov. En avgörande förutsättning för detta är att makten över vilka läromedel som ska användas ligger hos den undervisande professionen; lärarna.

Vi vill dock framföra att även om utredningens förslag kan förändra situationen för och likvärdigheten i tillgången till läromedel i Sverige är förslagen i sig ingen garant för att så sker.

Utredningens medskick till den s.k. förstatligandeutredningen (U 2020:07 Utredningen om ett statligt huvudmannaskap för skolan) är därför viktigt. En så viktig undervisningsresurs som läromedel behöver få ett riktmärke i undervisningskostnaden i en kommande eventuell statlig finansiering av skolan. Den undersökning vi har gjort bland landets kommunpolitiker stödjer också öronmärkta pengar från staten till läromedel. Först då kan vi säkra alla elevers tillgång till läromedel.

INLEDNING

Våra medlemmar, Sveriges läromedelsförfattare, är djupt engagerade och kunniga personer som i normalfallet utöver en lärargärning lägger ner avsevärd tid på att skapa läromedel som ska stödja elever och lärare i skolan. Vi har under lång tid förvånats och förskräckts över den kräftgång som läromedlen gått i Sverige. Från att ha varit en självklar resurs till stöd för undervisning, elever och hemmen har de mer eller mindre försvunnit ur styrdokument, lärarutbildningar och myndigheters arbete – något utredningen också bekräftar.

Genom fem olika undersökningar, bland lärare, rektorer, elever, föräldrar och lokalpolitiker, kan vi tydligt visa att det finns ett genomgående starkt stöd för läromedel, såväl digitala som analoga, i dessa grupper. Utredningens egen och annan empiri bekräftar den bild vi själva har fått fram. Våra undersökningar har vidare visat att få lärare i Sverige kan köpa in de läromedel de anser att eleverna behöver och alldeles för många kan inte köpa in något alls. Variationerna mellan skolor är väldigt stor och vår elevundersökning visar att läromedelsbristen slår hårdare mot elever som upplever sin familjeekonomi som svagare än genomsnittet. Mer om våra undersökningar finns här: www.rattentilllaromedel.se.

Fördelningen av och möjligheten till inköp av läromedel varierar på ett helt oacceptabelt sätt. Samtidigt får vi oroande signaler om barns och ungas minskade läsinträsse och -vanor. Utan läromedel läser barn och unga helt enkelt väldigt sällan sakprosa, vilket utredningen noterar.

Utredningen påvisar att man fortfarande kan hitta spår av det som har kallats en läromedelsfientlig diskurs, som vi menar har varit skadlig för svensk skola, inte minst på lärarutbildningarna. Förekomsten av en sådan motiverar varför utredningens förslag behöver genomföras i sin helhet för att få avsedd verkan.

Vi är väldigt oroad över vad vi uppfattar som en tilltagande mängd olaglig kopiering i skolan. De avtal som finns kring hur man får kopiera bygger på att man i grunden köper in basläromedel i alla ämnen. Att kopieringsavtalen tillåter kompletterande kopiering utöver detta är en avtalsreglerad möjlighet som staten en gång var aktiv i att införa. Men vi befarar att denna möjlighet utnyttjas felaktigt på grund av att lärare förhindras att köpa in läromedel de anser sig behöva. Vi tror få rektorer inser att de är straffrättsligt ansvariga när kopiering utanför avtalen sker på deras skolor. Den olagliga kopieringen sker på grund av att läromedel inte är prioriterade i inköp och planering.

Vi vill till sist betona att vi precis som utredningen ser lärarhandledningar som en viktig resurs för lärares utveckling av undervisning. Läromedelsförfattare lägger ner avsevärd tid på att ta fram sådana. Ett arbete som ger väldigt lite betalt eftersom de säljs i små upplagor. I lärarhandledningarna finns en fantastisk möjlighet för läromedelsbranschen, akademien och lärarutbildningarna att mötas i olika utvecklingsprojekt. Vi tycker att utvecklingsmedel till sådana projekt skulle kunna vara en del av en läromedelsnämnds uppdrag.

KOMMENTARER TILL UTREDNINGENS FÖRSLAG

Se 4.7.1, s. 185:

Läromedelsdefinition – En definition är nödvändig för att avgränsa och möjliggöra myndigheters arbete. En definition med åtföljande skrivningar om elevers rätt till läromedel och lärares rätt att arbeta med dem kan innebära en stor skillnad för lärare, som vi vet önskar mer läromedel i skolan. När lagen ger rätt till och har en tydlig definition blir styrningen och statens avsikt tydligare för alla i styrkedjan, inklusive skolmyndigheterna, precis som utredningen framhäver.

Läromedelsnämnd – Vi tycker en läromedelsnämnd är utmärkt idé för att stärka läromedels roll i systemet. Det kan bli en naturlig mötesplats mellan bransch, lärare och myndigheter på ett sätt som kan komma att spela en viktig roll för att ge frågan om och kvalitetsutveckling av läromedel en central arena som kan utvecklas över tid. För att en läromedelsnämnd ska kunna stärka läromedlets roll i systemet blir dock sammansättningen av nämnden central. Vi ser det som viktigt att det blir en nämnd med bred representation från branschen, där såväl författare, förlag, lärarfack som Specialpedagogiska myndigheten ingår.

Läroplansförändringar – Läroplansförändringar är viktiga eftersom de markerar för både rektor och lärare att läromedel är ett av skolans viktigaste lärvärktyg. Det är viktigt att lärares rätt att välja läromedel är en del av en sådan reglering. Det är den profession som är utbildad till och arbetar med undervisning. Att läromedel markeras i läroplanerna innebär också att de kommer att bli en del av utbildningarna både för skollärare såväl som för lärare.

Läroplanförändringarna – Det är ett märkligt faktum, som utredningens empiri speglar, att läroplanförändringarna har haft väldigt lite inslag av kunskap om hur man använder läromedel och läroplaner. En förändring av det slag som föreslås kan också innebära att de forskningsmiljöer som ligger nära läroplanförändringarna börjar intressera sig för framtagandet och användandet av läromedel och att branschen därigenom kan få en starkare forskningsbas.

Statistikinsamling – Det är ett mycket oroande faktum att vi i Sverige inte har vetat något om hur läromedelsanvändningen och inköpen egentligen sett ut. Att en så viktig infrastruktur inte har följts av staten, eller varit föremål för uppföljning och överväganden utifrån dem, är mycket märkligt och närmast en hygienfaktor att det åtgärdas. På en sådan insamling kan sedan också huvudmän, skolmyndigheters och andras arbete med kvalitetsuppföljning byggas. Men utan ögon är man blind.

Forskningsmedel – Vi stödjer utredningens förslag men menar att det egentligen behövs ännu mycket mer pengar. Inte bara att till att ta fram systematiska översikter som Skolforskningsinstitutet gör, utan också till forskning om läromedelsanvändning och -utveckling, både analog och digital.

Se 5:8, s. 280:

Läromedel inklusive läroböcker – Som organisation är Läromedelsförfattarna teknikneutral. Dvs våra medlemmar skriver (naturligtvis) både text för digitala såväl som analog verk. Utredningens redogörelse för behovet av att stärka lärobokens ställning är dock väl underbyggd i forskningsempiri, vilket bekräftas i våra egna undersökningar och vad elevorganisationerna mycket tydligt framfört vid utredningens hearings. Svenska skolan är en av världens mest digitaliserade, en process som kommer

fortsätta, och vi måste säkerställa att vi inte samtidigt kastar ut den tryckta boken med badvattnet i den processen. Vi kan se i våra undersökningar att makten över inköp av digitala läromedel förskjuts bort från lärarkåren. Hos många huvudmän sker en förskjutning mot bara digitala läromedel, ofta driven av missriktad spariver. Tryckt media är en väl beprövad teknik. Vi kan se att lärare i våra undersökningar betonar betydelsen av läroböcker, och elevorganisationerna framförde sin önskan om böcker till utredningen. Det är viktigt att i en tid där boken och läsningen är allvarligt hotad bland barn och unga i Sverige, betona att den fysiska läroboken bör existera *tillsammans med* digitala läromedel på det sätt som utredningen gör. Att säkerställa att lärare och elever som också vill ha tillgång till böcker får det i en allt mer digitaliserad skola är viktigt. Signalen i alla våra undersökningar är också entydig; lärare, elever och vårdnadshavare vill ha såväl tryckta som digitala läromedel. Vi har en nationell strategi för digitaliseringen av skolan men ingen för hur landet ska förses med läromedel av god kvalitet i olika tekniker. Utredningens förslag är ett steg mot en sådan utveckling.

Kostnadsfria läromedel på Kommunal vuxenutbildning – Utredningen argumenterar tydligt varför det är viktigt och vi ansluter oss till den bedömningen.

Produktionsstöd inom områden där det förekommer brist – Vi ansluter oss till den bedömningen. Det är viktigt att det är den föreslagna nämnden som föreslår områden för detta och inte myndigheten själv.

Innovation av digitala läromedel för elever med funktionsnedsättning – Vi ansluter oss till bedömningen.

Se 6.6.1, s. 330:

Läromedelsnämndens ansvar för att bevaka, samla och sprida information – Utredningen hade sitt ursprung i en diskussion om hur läromedels kvalitet kan främjas. Vi ansluter oss till bedömningen att en regelrätt granskning eller en modell med förhandsgodkännande inte behövs. Det har också visat sig historiskt att sådana modeller sällan fungerar särskilt väl. Däremot kan ett uppdrag av det föreslagna slaget, om det får en tydlig bransch- och lärarrepresentation, fylla det behov som finns av både tydligare kvalitetskriterier och stöd till lärare som ska välja mellan olika läromedel.

Hur nämndes uppdrag definieras är en ytterst grannliga uppgift, där vi ser det som viktigt att dess uppdrag får definieras av de deltagande parterna. Utredningen nämner att nämnden ska ta fram "kvalitetskriterier". Om detta tolkas, som utredningen på annan plats beskriver, som en förteckning över läromedel med tryckår, revideringar et cetera framtagna tillsammans med branschen är det positivt, men om det skulle komma att betyda subjektiva bedömningar av olika dimensioner av kvalitet kan det bli hindra utveckling. Något som historiska erfarenheter av läromedelsgranskningar visar.

Rektors ansvar – Det är uppenbart från Skolinspektionens och utredningens empiri att rektors ansvar behöver förtydligas på det sätt utredningen föreslår.

Uppdrag till Skolverket – Utredningens genomgångar gör det uppenbart att Skolverket har betraktat läromedel väldigt styvmoderligt. Uppdraget som utredningen föreslår att ge Skolverket är en tydlig signal till myndigheten att omprioritera vissa insatser och implicita ställningstaganden man verkar ha gjort.

AVSLUTNING

Läromedelsförfattarna har en genomgående positiv inställning till utredningens förslag, som också liknar förslag vi lyft i debatten tillsammans med lärarnas fackföreningar och elevorganisationerna. Vi menar att utredningens förslag är väl avvägda och att de dessutom skulle innebära ett väldigt billigt sätt att skapa mer likvärdighet i den svenska skolan. Vi vill betona att förslagen bildar en sammanhängande helhet varför det är viktigt att alla delar genomförs för att avsedd effekt ska uppnås.

Stockholm 16/12 2021

För Läromedelsförfattarna

Per Kornhall, Ordförande, per.kornhall@laromedelsforfattarna.se, 070-499 88 80